

POSTANOWIENIE

Dnia 21 stycznia 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Piotr Prusinowski

w sprawie z odwołania K. P., M. P. i J. P.
od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w B.
o ustalenie podlegania ubezpieczeniom społecznym,
na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w dniu 21
stycznia 2021 r.,
na skutek skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w
(...)
z dnia 4 lipca 2019 r., sygn. akt III AUa (...),

- I. odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania;**
- II. zasądza od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w B. na rzecz K. P. 240 zł (dwieście czterdzieści) tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny w (...), wyrokiem z dnia 4 lipca 2019 r., zmienił wyrok Sądu Okręgowego w Z. i poprzedzając go decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych i ustalił, że K. P. podlega obowiązkowo ubezpieczeniom społecznym od dnia 3 czerwca 2015 r. jako pracownik u płatnika składek „M.” Spółka Cywilna.

Sąd odwoławczy dokonał ponownej oceny zgromadzonego materiału dowodowego i uznał, że odwołującą się ze spółką łączyła umowa o pracę, gdyż wystąpiły wszystkie cechy charakterystyczne dla zatrudnienia pracowniczego.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Oddział w B. zaskarżył wyrok skargą kasacyjną, zarzucił mu naruszenie: 1) art. 6 ust. 1 pkt 1, art. 8 ust. 1 i art. 11 ust. 1 i art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych oraz art. 22 k.p. w związku z art. 10 i 11 k.p. w związku z art. 83 k.c. w związku z art. 300 k.p.; 2) art. 382 w związku z art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c.; 3) art. 217 § 3 k.p.c. i art. 227 k.p.c.; 4) 232 zdanie 2 w związku z art. 278 i art. 3 k.p.c.; 5) art. 229 k.p.c.

W ocenie skarżącego w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne w rozumieniu art. 398⁹ § 1 pkt 1 K.p.c., związane z wykładnią:

a) art. 6 ust. 1 pkt 1, art. 8 ust. 1, art. 11 ust. 1, art. 12 ust. 1 ustawy systemowej, a mianowicie: czy łącznie okoliczności: brak środków na zatrudnienie pracownika w okresie świadczenia pracy przez członka rodziny; po okresie korzystania z pomocy członka rodziny brak zatrudnienia na jego miejsce innej osoby; stałe wykonywanie obowiązków członka rodziny również przez inne osoby (pracowników, właściciela) równoległe z pracą tego członka rodziny, przemawiają za przyjęciem, że zatrudnienie takie nie stanowi tytułu do objęcia tej osoby obowiązkowymi ubezpieczeniami społecznymi?;

b) art. 22 § 1 k.p. w związku z art. 11 k.p., a mianowicie, czy okoliczności wskazane wyżej pod lit. a) przemawiają za przyjęciem, że między tymi członkami rodziny nie dochodzi do nawiązania stosunku pracy?

c) art. 22 § 1 k.p. w związku z art. 11 k.p. i art. 29 § 1 pkt 1 k.p. w związku z art. 83 k.c. (w związku z art. 300 k.p.), a mianowicie czy za pozorną można uznać umowę o pracę w sytuacji, gdy przez cały okres wykonywania pracy jest świadczona praca inna niż umówiona i deklarowana przez jej strony, oraz gdy wynagrodzenie odpowiada pracy umówionej, a nie wykonywanej?;

d) art. 232 zd. 2 w zw. z art. 278 i art. 3 k.p.c., a mianowicie, czy Sąd w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych może z urzędu nie naruszając zasady równości procesowej stron dopuścić dowód z opinii biegłego w sytuacji, gdy nie wnioskuje o to Organ rentowy, a dowód ten jest niezbędny dla weryfikacji kluczowych twierdzeń strony przeciwnej, bądź wówczas, gdy sprawa dotyczy istotnego interesu publicznego, związanego z dostępnością do świadczeń z ubezpieczenia chorobowego?

Zdaniem organu rentowego skarga kasacyjna powinna zostać przyjęta do rozpoznania, gdyż w sprawie istnieje potrzeba wykładni ww. przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie może zostać przyjęta do merytorycznego rozpoznania.

W pierwszym zgłoszonym zagadnieniu prawnym organ rentowy chce ustalić wzorzec umożliwiający oddzielenie zatrudnienia pracowniczego od pomocy rodzinnej. Problem w tym, że narzędzia poznawcze, których chce użyć nie znajdują odwzorowania w obowiązujących przepisach. Staje się to zrozumiałe, jeśli weźmie się pod uwagę, że o istnieniu umowy o pracę decydują cechy wskazane w art. 22 § 1 k.p., a zatem więź prawna charakteryzująca się kierownictwem pracodawcy, odpłatnością, ciągłością, ryzykiem zatrudniającego, starannością, jest stosunkiem pracy, a zatem nie można jej kwalifikować jako pomocy rodzinnej, mającej oparcie prawne w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym. Oznacza to, że przy tej ocenie nie mają znaczenia (brane łącznie) takie okoliczności jak brak środków na zatrudnienie, brak zatrudnienia innej osoby na miejsce pracownika nieobecnego, stałe wykonywanie obowiązków pomocy rodzinnej przez inne osoby. Właściwości te nie służą do delimitacji umowy o pracę i pomocy rodzinnej, o czym skarżący bez trudu może się przekonać po przeanalizowaniu przepisów prawnych. Oznacza to, że zagadnienie prawne, które przedstawił do rozpoznania organ rentowy nie ma pokrycia w obowiązujących przepisach. Zagadnieniem prawnym w rozumieniu art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c. jest zagadnienie, które wiąże się z określonym przepisem prawa materialnego lub procesowego lub uregulowaniem prawnym, których wyjaśnienie ma nie tylko znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, ale także dla rozstrzygnięcia innych podobnych spraw. Wskazanie zagadnienia prawnego uzasadniającego wniosek o rozpoznanie skargi kasacyjnej powinno nastąpić przez określenie przepisów prawa, w związku z którymi zostało sformułowane, i wskazanie argumentów, które prowadzą do rozbieżnych ocen. Dopiero bowiem wówczas Sąd Najwyższy ma podstawę do oceny, czy przedstawione zagadnienie jest rzeczywiście zagadnieniem „prawnym” oraz czy jest to zagadnienie „istotne”

(por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 10 maja 2001 r., II CZ 35/01, OSNC 2002 nr 1, poz. 11; z dnia 13 sierpnia 2002 r., I PKN 649/01, OSNP 2004 nr 9, poz. 158; z dnia 14 lutego 2003 r., I PK 306/02, Wokanda 2004 nr 7-8, poz. 51; z dnia 10 stycznia 2012 r., I UK 305/11, LEX nr 1215784; z dnia 23 marca 2012 r., II PK 284/11, LEX nr 1214575; z dnia 10 września 2014 r., I CSK 729/13, LEX nr 1532950; z dnia 2 grudnia 2014 r., II CSK 376/14, LEX nr 1622307; z dnia 14 kwietnia 2015 r., II PK 217/14, LEX nr 678073; z dnia 28 października 2015 r., I PK 17/15, LEX nr 2021940; z dnia 14 stycznia 2016 r., II CSK 382/15, LEX nr 2090999). Innymi słowy istotne zagadnienie prawne powinno kotwiczyć się w regulacji prawnej, która powinna zostać przeanalizowana i opracowana, tak aby to wpierw sam skarżący mógł stwierdzić, że istotne zagadnienie prawne rzeczywiście występuje i dlatego powinien rozpoznać je Sąd Najwyższy (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2015 r., III UK 206/13). W rozpoznawanej sprawie sformułowane przez skarżącą zagadnienie nie spełniają wymogów przedstawionych powyżej.

Identyczne uwagi należy skierować pod adresem drugiego zagadnienia prawnego, które zostało sformułowane przez organ rentowy. Okoliczności podniesione przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych nie wpływają na ocenę istnienia stosunku pracy, co jest oczywiste, jeśli z uwagą prześledzi się art. 22 § 1 k.p., a także art. 22 § 1¹ k.p.

Odnosząc się do trzeciego zagadnienia prawnego zgłoszonego przez skarżącego, trzeba ponownie zasygnalizować, że zostało ono sformułowane bez analizy obowiązujących przepisów. Sąd Najwyższy wielokrotnie wyjaśniał, dokonując wykładni art. 83 § 1 k.c., że pozorność umowy o pracę zachodzi tylko wówczas, gdy strony formalnie łączą się więzią pracowniczą, jednak od samego początku nie mają one zamiaru jej realizować albo, gdy deklarują, że łączy je umowa o pracę, a faktycznie realizują inny wzorzec umowny (np. umowę zlecenia). Reasumując, znaczenie ma faktyczne niewykonywanie pracy albo jej wykonywanie jednak w realiach nie korespondujących z właściwościami pracowniczymi. W rezultacie oczywiste jest to, że realizowanie innej pracy niż umówiona oraz wypłacanie wynagrodzenia według umowy, a nie odpowiadające pracy wykonanej nie świadczą o pozorności umowy o pracę. Pozorność w rozumieniu art. 83 § 1 k.c.

inaczej można określić jako maskaradę. Strony już na etapie umawiania się wiedzą i godzą się, że nie będą realizować umowy o pracę (praca nie będzie wykonywana albo wprawdzie będzie realizowana ale faktycznie w ramach innej więzi prawnej), a mimo to deklarują przez zawarcie stosunku pracy i głoszą na zewnątrz, że występują jako pracownik i pracodawca. W przypadku różnic między rodzajem pracy umówionej i realizowanej maskarada tego rodzaju nie występuje. Strony realizując model pracowniczy mogą zmieniać przedmiot postanowień umownych – również co do rodzaju pracy i wynagrodzenia, a zamiany te nie zmieniają oceny, że dochodzi do realizacji zobowiązania według wzorca z art. 22 § 1 k.p. Skoro do takich wniosków można dojść bez trudu, w ramach zwykłej wykładni przepisów, to prowadzi to do jednoznacznego wniosku, że również w tym przypadku zagadnienie prawne zgłoszone przez organ rentowy nie ma charakteru „istotnego” w rozumieniu art. 398⁹ § 1 k.p.c.

Na ostatnie ze zgłoszonych zagadnień prawnych nie da się abstrakcyjnie odpowiedzieć. Przepis art. 232 zdanie drugie k.p.c. umożliwia sądowi dopuszczenie dowodu z urzędu. Użyty w tym przepisie zwrot „może” w pewnych uwarunkowaniach procesowych oznacza powinność dopuszczenia dowodu z opinii biegłego, a w innych okolicznościach działanie sądu z urzędu może zostać potraktowane jako naruszenie procesowej równości stron. Szereg okoliczności towarzyszących konkretnej sprawie, kontekst procesowy, a także rodzaj podmiotów uczestniczących w postępowaniu ma wpływ na ocenę zachowania sądu działającego w myśl art. 232 zdanie drugie k.p.c. Organ rentowy sformułował zagadnienie prawne, w którym domaga się odpowiedzi twierdzącej albo negującej. Takiej uniwersalnej odpowiedzi udzielić się jednak nie da, bo nie sposób wymieni i przewidzieć wszystkich okoliczności, które mogą mieć wpływ na tą ocenę. Stan taki oznacza, że sformułowane zagadnienie prawne nie mieści się w granicach określonych w art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c.

Głoszona przez organ rentowy potrzeba wykładni przepisów również nie zachodzi. W ramach obowiązującego porządku prawnego, a w szczególności ze wskazanego przez skarżącego art. 22 § 1 k.p. nie da się wyprowadzić tezy, że osoby bliskie (członkowie rodziny) nie mogą nawiązywać umowy o pracę. Aspekt ten został już szczegółowo omówiony w literaturze przedmiotu – zob. M. Skąpski,

Świadczenie pracy podporządkowanej w ramach małżeńskiego obowiązku pomocy, PiP 1999, z. 12, s. 56 i n.; szerzej tenże, Zagadnienia stosunku pracy między członkami rodziny, Warszawa 2000; A. Dyoniak, Charakter prawny pomocy świadczonej współmałżonkowi w prowadzeniu przedsiębiorstwa albo przy wykonywaniu zawodu, KPP 1994, z. 3; M. Skąpski, Glosa do wyroku SN z dnia 12 maja 2000 r., II UKN 538/99, OSP 2000, z. 9, poz. 131, ; M. Skąpski, Podstawowe problemy stosunku pracy między małżonkami, RPEiS 2000, z. 1. Mając na uwadze wskazane okoliczności, dochodzi się do jednoznacznego wniosku, że art. 22 § 1 k.p.c. w przedstawionym przez organ rentowy kontekście nie budzi poważnych wątpliwości ani rozbieżności w orzecznictwie sądów, a to oznacza, że nie doszło do wypełnienia przesłanek z art. 398⁹ § 1 pkt 2 k.p.c.

Dalsze wypowiedzi organu rentowego, mające na celu uzasadnić wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania, są nieczytelne. Sąd odwoławczy nie przyjął, że łącząca strony umowa o pracę jest tylko w części ważna. Również uwagi organu rentowego co do celu zawartej umowy mijają się z ustaleniami Sądu Apelacyjnego. Nie inaczej jest, jeśli chodzi o aspekt procesowy. Sąd odwoławczy nie twierdził, że kontradiktoryjność jest wartością ważniejszą niż dążenie do prawdy obiektywnej. Natomiast spojrzenie organu rentowego, zmanifestowane w skardze kasacyjnej, nie da się wyprowadzić z obowiązujących przepisów. W sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych nie wprowadzono regulacji prawnych, które nakazywałyby sądowi działać z urzędu z uwag na pierwiastek publiczny i interes publiczny. Suma tej prezentacji jest konkluzja, że w zakreślonych wątkach organ rentowy nie zdołał wykazać występowania w sprawie potrzeby wykładni przepisów budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów. Potrzeba, o której mowa w art. 398⁹ § 1 pkt 2 k.p.c. musi być realna, to jest występować w konkretnej sprawie. Podstawowym zadaniem Sądu Najwyższego jest stanie na straży jednolitości orzecznictwa i kontroli jego legalności. Sprawowanie przez Sąd Najwyższy wymiaru sprawiedliwości odbywa się przez rozpoznawanie skarg kasacyjnych. Instytucjonalne powiązanie wypowiedzi Sądu Najwyższego z indywidualnym sporem widoczne jest także w art. 398⁹ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c., który wymaga aby zagadnienie prawne i potrzeba wykładni wystąpiły w sprawie. Oznacza to, że

przyjęcie skargi do rozpoznania merytorycznego jest dopuszczalne jeśli w danym postępowaniu zakończonym prawomocnym wyrokiem wystąpiło, a zatem zaważyło na rozstrzygnięciu, zagadnienie o charakterze kwalifikowanym albo potrzeba wykładni danego przepisu. W ten sposób kontrola legalności jednostkowego wyroku (aspekt indywidualny), umożliwia osiągnięcie homogeniczności interpretacyjnej systemu prawnego (czynnik powszechny). W rozpoznawanej sprawie organ rentowy nie trzyma się tej konwencji, a to oznacza, że nie może dojść do przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania.

Dlatego zgodnie z art. 398⁹ § 2 k.p.c. orzeczono jak w sentencji, a o kosztach procesu rozstrzygnięto według reguł z art. 98 § 1 k.p.c. i art. 99 k.p.c.